

Stari grad Ledenice, smješten sjeverno od Novog Vinodolskog, od zaborava je krenuo čuvati tim na čelu s dr. sc.

VAŽNOST OČUVANJA VRIJE ARHEOLOŠKOG LOKALITETA

Stari grad Ledenice od zaborava je krenuo čuvati tim na čelu s dr. sc. Palmom Karković Takalić, asistenticom na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Rijeci. Uz sufinanciranje Ministarstva kulture, s odobrenjem Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorskog odjela u Rijeci te uz podršku Grada Novi Vinodolski krenuli su s raščišćavanjem vegetacije te snimanjem postojećeg stanja arhitekture groblja i crkve sv. Jurja koji se nalaze neposredno izvan bedema staroga grada Ledenica. Rad na terenu popratit će arhivskim i povijesno-umjetničkim istraživanjem te izradom tlocrtne dokumentacije crkve i groblja. S vremenom se očekuje i dokumentiranje cijeloga lokaliteta. Uz voditeljicu, koja nam je predstavila projekt, u provedbi su još sudjelovali Andrej Janeš, viši konzervator arheolog Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda, Valerija Gligora, arheologinja i vlasnica obrta za istraživanje i usluge u arheologiji Valdir te studenti Filozofskog fakulteta u Rijeci i Zagrebu.

Velik i važan lokalitet

Voditeljica Karković Takalić najprije nam je objasnila značaj nalazišta.

- Ruševine staroga grada Ledenica registrirano su nepokretno kulturno dobro koje se prostire na nešto manje od 10.000 kvadratnih metara. Smještene su sjeverno od Novog Vinodolskog, s morske strane jednog od brijegova na rubu južnoga dijela Vinodolske doline. Već na prvi pogled jasna je strateška važnost Ledenica. Sa svih je strana teško pristupačna, a opet na mjestu s kojega se vidi kvarnerska obala - od Senja do Kraljevice te otoci Krk i Cres. Na samome lokalitetu, na vrhu brijega, nalaze se ostaci frankopanskoga kaštela, bedema koji su štitali grad, najmanje petnaest zgrada te crkva sv. Stjepana. Izvan bedema, u podnožju grada, ostaci su groblja i crkve sv. Jurja. Iako ostaci arhitekture kaštela i grada još uvijek »stoje«, uspoređujući fotografije i podatke o lokalitetu prije šezdesetak godina s današnjim stanjem njihovo se stanje očuvanosti znatno pogoršalo. Jedan od razloga je pojačan rast primorske vegetacije. Stabla i nisko raslinje svojim korijenima potkopavaju temelje stare arhitekture koja se načeta vremenom lako ruši. Ubrzana degradacija stanja očuvanosti je i jedan od razloga zbog kojeg smo krenuli u ovaj projekt.

Budući da se radi o zaista velikom lokalitetu, za njegovu odgovarajuću konzervaciju i održavanje bilo bi potrebno pronaći znatna sredstva, mnogo veća od onih koja su nam trenutno na raspolaganju. Dokumentiranjem postojećega stanja - snimanjem i crtanjem lokaliteta u stanju u kakvom je danas te izradom 3D modela zabilježiti će se barem digitalno što je od njega početkom dvadesetih godina 21. stoljeća sačuvano. U 2019. godini prilagodili smo radove sredstvima dobivenima od Ministarstva kulture te ograničili dokumentiranje na područje suhozida, crkvice sv. Jurja i pripadajućeg groblja. Nadamo se da će u nastavku godine ovaj naš projekt ponovo prepoznati u Ministarstvu te da ćemo moći nastaviti s radom i na drugim dijelovima lokaliteta, kaže Karković Takalić.

Novost - ostaci kuće u suhozidu

Uz pomoć Komunalnog društva Ivanj i grada Novi Vinodolski očistili su teren oko i unutar suhozida te crkve sv. Jurja. Valerija Gligora i Andrej Janeš pomoću fotografija i snimaka drona izradili su tlocrt i 3D modele navedene arhitekture,

a zahvaljujući čišćenju u suhozidu, prepoznali su ostatke još jedne građevine, napravljene u sličnom materijalu poput crkve.

- Pretpostavljamo da bi ta građevina mogla biti iz istoga razdoblja kao i crkva te da se možda radi o župnom stanu ili mrtvačnici. Poznato je da se Ledenice spominju u Vinodolskom zakoniku 1288. godine. Prilikom pisanja zakonika kao predstavnici Ledenica u Novom su bili prisutni Ratko prvad i Radoslav, popovi, te Dobriša satnik, što svjedoči o postojanju srednjovjekovne crkvene zajednice u Ledenicama koja bi se mogla povezati s crkvom sv. Jurja. Dosadašnja su istraživanja predlagala dataciju crkve u 13. ili 14. stoljeće, odnosno u razdoblje romanike. Arhitekturi toga razdoblja odgovaraju skromne dimenzije crkve, polukružni trijumfalni luk iznad svetišta i istaknuta polukružna apsida, no za potvrdu tih pretpostavki bilo bi potrebno izvršiti i arheološka istraživanja. Danas su luk i apsida crkve sv. Jurja očuvani do otprilike 50 cm visine. Konzervatorski odjel u Rijeci dao nam je na uvid fotografije staroga grada Ledenica iz pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća. Na jednoj od njih vidi se da je 1963. crkva sv. Jurja još uvijek imala sačuvanu apsidu i to je upravo pokazatelj kako brze degradacije lokaliteta u proteklih pedeset godina. Stare fotografije pokazale su se višestruko korisnima i zanimljivima, objasnila je. Na njima je zabilježen i dio inventara dviju ledeničkih crkava: drvena skulptura te liturgijski pribor, no danas se zna ubikacija samo dijela crkvenoga inventara.

Specifične nadgrobnne ploče

Pri istraživanju područja oko crkve sv. Jurja naišli su i na nadgrobnne ploče s kraja 19. stoljeća te groblje iz 20. stoljeća koje se djelomično koristi i danas. Nadgrobnne ploče imaju vrlo specifičnu formu i ikonografiju: pretežno su duguljastog pravokutnog oblika sa zašiljenim donjim dijelom. No ne stoje, kao što bi se očekivalo, okomito ukopane u zemlju, nego pokrivaju grobne rake u cijelosti. U sredini imaju udubinu koja je vjerojatno služila da bi se postavio križ ili cvijeće, a ukrašene su specifično izvedenim motivima lovorovog ili maslinovog lišća, križa i srca sa zrakama, kakvih nema na drugim lokalitetima. Natpisi, na latinici i hrvatskome jeziku, donose imena i prezimena pokojnika, godinu rođenja i smrti, a pretežno se radi o mlađim osobama. Ne zna se je li možda riječ o žrtvama neke

Tim na zadatku

Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Rijeci

Crkva sv. Stjepana

Poznato je da se Ledenice spominju u Vinodolskom zakoniku 1288. godine. Prilikom pisanja zakonika kao predstavnici Ledenica u Novom su bili prisutni Ratko prvad i Radoslav, popovi, te Dobriša satnik, što svjedoči o postojanju srednjovjekovne crkvene zajednice u Ledenicama koja bi se mogla povezati s crkvom sv. Jurja. Dosadašnja su istraživanja predlagala dataciju crkve u 13. ili 14. stoljeće

bolesti koja je zahvatila taj kraj. Crkva iz 13. stoljeća, smještena unutar suhozida koji je najvjerojatnije još i stariji te groblje s kraja 19. stoljeća, čine nesvakidašnju kombinaciju:

- Jako je neobično što se na istom mjestu nalaze građnje iz ovako različitih razdoblja. Pitamo se kako su povezane i kako je tekao razvoj lokaliteta? Uz arhitekturu koja je vidljiva, neki su autori pretpostavili da se na mjestu staroga grada Ledenica možda nalazila i liburnska gradina, a u blizini je morala i prolaziti rimska cesta koja je povezivala Crikvenicu sa Senjom. Bilo bi krasno kada bismo jednoga dana dobili dozvolu za sondiranje i arheološko istraživanje te dobili konkretnije odgovore na neka od ovih pitanja, pojašnjava Karković Takalić.

Crkva sv. Stjepana

Krenuli su i s analizom crkve sv. Stjepana, koja se nalazi u starome gradu.

- Od lokalnog stanovništva i starijih kolega saznali smo da je crkva sv. Stjepana, smještena unutar bedema staroga grada, izvorno imala krov od kamenih ploča koji je s vremenom propadao, a za vrijeme talijanske okupacije napravljena je armirana betonska konstrukcija kako bi se krov zatvorio. Uslijed loših atmosferskih prilika, armirana se konstrukcija urušila te je crkva danas bez krova. Zahvaljujući starim fotografijama moguće je dijelom rekonstruirati njeno izvorno stanje. Bila je najvjerojatnije jednobrodna, ravnog začelja s dograđenom kapelicom sa sjeverne, duže strane. Nastala je vjerojatno u razdoblju kasne romanike, dakle u 14. stoljeću, a dograđivana je u 15. stoljeću, moguće i kasnije. U 15. stoljeće datira se i dio crkvenoga inventara poznatoga s fotografija. No to su samo okvirne datacije koje ćemo morati provjeriti daljnjim istraživanjima.

U razdoblju 14. i 15. stoljeća na području Vinodola i Kvarnera gradi se mnogo sakralnih objekata. U 13. ili 14. stoljeće datira gradnja crkve sv. Antuna Opata u Bribiru, u 15. stoljeće izgradnja crkve sv. Trojice u Novom Vinodolskom, a godine 1453. započinje i gradnja Trsatškoga svetišta pa želimo provesti

Palmom Karković Takalić, asistenticom na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Rijeci

DN OG

Na samome lokalitetu nalaze se ostaci frankopanskoga kaštela, bedema koji su štitili grad, najmanje petnaest zgrada te crkva sv. Stjepana. Izvan bedema, u podnožju grada, ostaci su groblja i crkve sv. Jurja. Iako ostaci arhitekture kaštela i grada još uvijek »stoje«, uspoređujući fotografije i podatke o lokalitetu prije šezdesetak godina s današnjim stanjem njihovo se stanje očuvanosti znatno pogoršalo

Snimka lokaliteta iz zraka

detaljniju komparativnu analizu crkava starih Ledenica u odnosu na ostale vinodolske bogomolje. Za dataciju crkava i podatke o njihovom uređenju, namještaju i eventualnim promjenama u arhitekturi potrebno je provjeriti i kanonske vizitacije, dokumente u formi izvještaja nastalih prilikom posjeta crkvenog poglavara ili njegovih predstavnika zajednicama koje su bile pod njihovom ingerencijom. U ovom slučaju radi se o vizitacijama Senjsko-modruške biskupije, jer je područje Ledenica s aspekta crkvene povijesti pripadalo Senju, kaže.

Povijesni i kartografski rad

Uz navedeno, potrebno je istražiti pravne izvore te stare karte i vedute Ledenica i vinodolskoga kraja. Današnje Ledenice nalaze se u kotlini smještenoj iza brjega na kojemu je stari grad pa Karković Takalić nastavlja:

«Mi vjerujemo da su se stanovnici »starih« Ledenica odlučili preseliti iz područja koje je služilo kao dobra utvrda, nakon što je minula neposredna opasnost od Osmanlija, kroz drugu polovicu 17. stoljeća. Kada se to točno dogodilo, ostaje otvoreno pitanje. Preselili su se u dolinu, jer im je tamo bilo mnogo jednostavnije baviti se poljoprivredom, stočarstvom i trgovinom. Kako mu ime

kaže, vinodolski kraj bio je poznat po uzgoju vina pa pretpostavljamo da su navedene bile temeljne grane gospodarstva od osnutka ledeničke zajednice u srednjem vijeku sve do sredine 20. stoljeća. Osim Vinodolskog zakonika poznate su isprave koje svjedoče o tome da »stari« Ledeničani uzgajaju vinovu lozu, ali i da kao svjedoci sudjeluju u sporovima ostalih vinodolskih gradova. No mnogo je srednjovjekovnih vinodolskih isprava kojima su povjesničari i povjesničari prava poput Vjekoslava Klaića i Luje Margetića propitivali autentičnost. Željeli bismo, moguće u suradnji s Pravnim fakultetom, popisati i revidirati sve te dokumente. O važnosti pravnih izvora svjedoči podatak iz Urbara grada Novoga iz 1763. u kojemu se među gradovima Bakarske kapetanije spominje i kaštel u Ledenicama, što znači da stari grad u drugoj polovici 18. stoljeća još funkcionira. No u kojoj mjeri, teško je reći, dodaje.

Snimke napravljene dronom

Zahvaljujući snimkama drona članica istraživačkoga tima Valerija Gligora izradila je cjelovitu zračnu snimku lokaliteta, koja je bitna jer se trenutno zbog vegetacije i nepristupačnog terena ne može doći do svih struktura staroga grada. Zračna

U istraživanjima se koristi moderna tehnologija

je snimka Andreju Janešu poslužila kao temelj za izradu preliminarne topografske karte. Iz dobivene karte može se zaključiti da je grad imao najmanje dvije faze izgradnje bedema i više faza izgradnje utvrde, kaštela, a da se unutar bedema nalazilo najmanje 15 zgrada. Unutar same utvrde prepoznati su ostaci starijeg objekta s apsidom, možda prvotne crkve sv. Stjepana, koju je zamijenila ova danas vidljiva. Ovo je jedini vinodolski kaštel za koji su dobivene srodne informacije. Za izradu tlocrta značajno je i

istraživanje kartografskih izvora kojih za Ledenice nema mnogo. Ističu, primjerice, do sada nepoznatu vedutu Ledenica Martina Stiera iz 1661. koja se čuva u Nacionalnoj biblioteci u Beču. Činjenica da su se austrijski inženjeri posvetili izradi jednoga takvoga nacrtu, potvrđuje da su Ledenice bile važne kao krajiška utvrda u obrani od Osmanlija.

«Ono što je nama zanimljivo jest da na Stierovoj karti nema groblja i crkve sv. Jurja. Moguće je da se Stier u izradi karte fokusirao na one dijelove lokaliteta koji su bili

najbitniji, a to su kaštel i bedemi, što je je bilo uobičajeno za vojnu kartografiju toga vremena. Karta nam je svakako bitna, jer njome uspoređujemo dimenzije kaštela i grada iz 17. stoljeća s današnjim stanjem. Usporedbom zračnih snimaka i obilaskom terena Janeš je upisao ne samo ostatke srednjovjekovne arhitekture, već i ostatke položaja talijanske vojske. Ovo je zadnja zabilježena arhitektonska faza staroga grada koja potvrđuje da će razdoblje nakon Drugoga svjetskoga rata postati period zaborava ovoga izuzetno važnoga povijesnoga lokaliteta.

Lokalno znanje

Voditeljica projekta ističe i važnost povezivanja s lokalnom zajednicom.

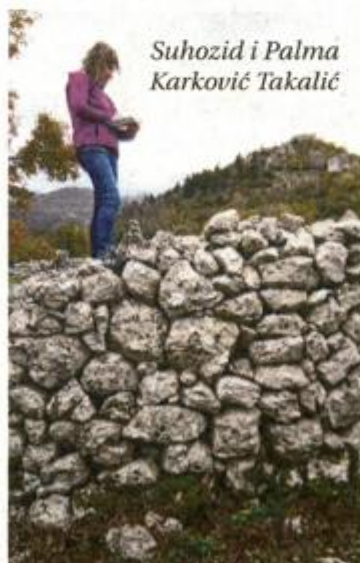
«Uz znanstvena istraživanja i podatke iz povijesnih izvora gotovo su jednako važna sjećanja i podaci o Ledenicama koje ima lokalno stanovništvo. Cilj nam je povezati se s njima, ali i s mladim generacijama u skupljanju starih fotografija, predaja ili mitova vezanih uz taj kraj te na taj način potaknuti i njihov interes za vrednovanjem i očuvanjem ovoga značajnoga lokaliteta, kazala je. Jedan od načina na koji se to može napraviti jest učiniti dostupnima rezultate istraživanja. Budući da je projekt izveden uz sufinanciranje Republike Hrvatske i Novog Vinodolskog, članovi projektnog tima smatraju da bi dobiveni nacrti i 3D modeli, putem internetskih stranica ili srodnih platformi trebali biti dostupni široj javnosti. Uz javna izlaganja i sudjelovanje na znanstvenim skupovima nadaju se potaknuti interes struke i odgovornih da se ovaj lokalitet ipak pokuša sačuvati.

«Svjesni smo da su za to potrebna znatna sredstva, no suradnja više različitih institucija, poput ove u koju smo krenuli, mogla bi biti dobar početak. Kulturna i umjetnička baština vinodolskog kraja vrlo je bogata i slojevita, uz Ledenice još je mnoštvo spomenika i lokaliteta koji zaslužuju pozornost znanstvene i šire javnosti, zaključuje Palma Karković Takalić.

Jakov KRŠOVNIK

Nadgrobna ploča s kraja 19. stoljeća

Suhozid i Palma Karković Takalić

Radna akcija